

Roman Cílek

**JAK ŠLY
DNY,
MĚSÍCE
A ROKY**

Edice Český ČAS

Čas předmnichovský, Mnichov, druhá republika, protektorát

Roman Cílek

JAK ŠLY DNY, MĚSÍCE A ROKY

Čas předmnichovský, Mnichov,
druhá republika, protektorát

Edice Český ČAS

Roman Cílek

JAK ŠLY DNY, MĚSÍCE A ROKY

**Čas předmnichovský, Mnichov,
druhá republika, protektorát**

*Historie je svědectví času, světlo pravdy, učitelka života,
zvěstovatelka dávných dob.*

Cicero

Fotografie na obálce: Oslavy Dne branné moci. Přehlídka německých
okupačních vojsk na Václavském náměstí v Praze 19. března 1939
(ČTK/neznámý autor)

Copyright © Roman Cílek, 2018

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2018

Photograph © ČTK/neznámý autor, 2018

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Šulcová, 2018

© Nakladatelství ČAS, www.nakladatelstvicas.cz, 2018

ISBN 978-80-7475-231-5

ÚVODEM

Roky 1938 až 1945.

V málokterém jiném, historicky vzato nedlouhém úseku našich dějin se nashromáždilo nejen tolik událostí, ale často i protichůdných, do krajnosti a až na hranu snesitelnosti vypjatých a všenárodně vnímaných pocitů. Byl to skutečně zvláštní čas, nečernobílý čas, zvláštní dny, měsíce a roky. Jako v okénku bizarního orloje se v rychlém sledu střídaly okamžiky vlasteneckého vzepětí a hned poté studu z ponížení a zrady, chvíle nadějí i beznadějí, bolesti, strachu, utrpení, slz, ale i odhodlání, vzdoru a znovuvzkříšených nadějí. A do toho všeho ještě ubíhal po souběžné ose času běžný život se svým těžko zastavitelným rytmem nocí a dnů, usínání i probouzení, úsměvů i pláče.

Pokusil jsem se cosi z toho zachytit.

Pln pokory však v této chvíli, kdy předávám výsledek čtenářům, pociťuji, že to byl úkol téměř nesplnitelný. Jako kdyby se člověk pokoušel z vody nabrané do dlaně zmapovat proud rozvodněné řeky. Postihnout lze vždy a ze všech zorných úhlů jen zlomek. Ale i ten snad – pevně věřím – cosi vypovídá o době, kterou musely prožít generace našich předků, a my bychom si jistě nepřáli, aby ji museli tak či onak prožít naši potomci. „Každé ohlédnutí za tím, co bylo, je i mrazivým poučením,“ říká hlavní hrdina jedné z knih Ernesta Hemingwaye. A s klasiky, byť již dávno mrtvými, neradno se přít.

Praha, léto 2018

Roman Cílek

ČAS PŘEDMNICHOVSKÝ

1938

Mobilizaci v roce 1938 provázela národní hrdost i odhodlání bránit republiku

28. BŘEZNA

Německo v ostrém stylu zahajuje další etapu své rozpínavosti.

Pouhé dva týdny po triumfálním obsazení Hitlerova rodného Rakouska a jeho připojení k Velkoněmecké říši přijímá říšský kancléř k narychlo svolanému tajnému jednání nejvyšší představitel Sude-toněmecké strany (SdP) Konrada Henleina a Karla Hermanna Franka. V přítomnosti svého stranického náměstka Rudolfa Hesse a ministra zahraničí Joachima von Ribbentropa oznamuje zásadní změnu cílů ve vztahu k německé menšině na území Československa. Zatímco až doposud se hovořilo hlavně o posílení jejich autonomie, nyní už je tomu dle Hitlera jinak: „Rozhodl jsem se v krátké, velmi krátké době vyřešit československý problém jako celek.“ Pro SdP z toho vyplývají jasné úkoly: musí se stupňující se naléhavostí klást takové požadavky, které budou pro pražskou vládu a místní úřady v čs. pohraničí nepřijatelné, což vystupňuje potřebné napětí a bude pro Berlína záminkou k zásahu. Sám Konrad Henlein, rodák z Vratislavic nad Nisou a před vstupem na politickou dráhu učitel tělocviku v Aši, to v závěru schůzky shrnuje slovy: „Musíme žádat tolik, abychom nikdy nemohli být uspokojeni.“

3. DUBNA

Policejní ředitelství v Liberci hlásí svým nadřízeným v Praze: „Pomocí nasazených agentů se podařilo zjistit, že před krátkým časem se konalo tajné shromáždění vedoucích představitelů SdP z Liberecka, kteří projednávali postup při převzetí moci v sudetoněmeckém prostoru a rozdělovali si úkoly a funkce také pro případ vstupu říšskoněmeckého vojska na toto území.“

21. DUBNA

Specializované štáby německých ozbrojených sil na rozkaz říšského kancléře Hitlera a pod přímým dohledem šéfa vrchního velení armády (OKW), jímž byl generál Wilhelm Keitel, urychleně rozpracováva-

jí klíčové body plánu na bleskový přepad Československé republiky s krycím názvem Fall Grün (Případ Zelený). Podstatou má být neočekávaný drtivý úder, k němuž by došlo po předchozím vyprovokovaném či inscenovaném incidentu, který by akci aspoň zčásti obhájl před světovou veřejností. Předpokládala se přímá i nepřímá podpora beckovského Polska a horthyovského Maďarska. Štábní zpracovatelé plánu docházejí k teoretickému závěru, že Československo se dokáže bránit mnohonásobné německé přesile jen zhruba čtyři dny. Taktickým základem plánu je útok po křídlech, který by rychle sevřel československou armádu do kleští.

24. DUBNA

Druhým dnem vrcholí v Karlových Varech manifestační sjezd Sude-toněmecké strany, který je ohlášen jako soukromé shromáždění, protože demonstrace jsou v souvislosti s blížícími se obecními volbami zakázány. Českým novinářům na rozdíl od početné skupiny žurnalistů z Německa není vstup do jednacího sálu umožněn. Předsedající dr. Fritz Köllner oznamuje, že strana má nyní 770 000 členů, a přednáší „slib věrnosti celého sudetského Němectva Konradu Henleinovi jako jeho vůdci“. Pak se slova ujímá sám Henlein a dle v říši v březnu dohodnuté režie přednáší osmibodový souhrn požadavků, který vstupuje do historie jako Karlovarský program. Útočně formulovaný nátlak na rozsáhlou, skoro až absurdní autonomii pro sudetské Němce a možnost zcela volného šíření nacistické ideologie má ve svém souhrnu i jednotlivých bodech zcela nepříjemnou podobu, čímž se pro zahraničí vytváří potřebný dojem neústupnosti pražské vlády.

1. KVĚTNA

Prvomájové oslavy, označované tu také za Den německé práce, se v pohraničních městech s převahou německého obyvatelstva stávají příležitostí k demonstrativním vystoupením sudetoněmeckých

předáků. „Chceme žít jen jako svobodní mezi svobodnými!“ hřímá Konrad Henlein. Nejtěvřeněji se v Chebu vyjadřuje poslanec Georg Wollner: „Z taktických důvodů se nemohl Henlein již dříve přihlásit k nacionálnímu socialismu. Dnes se však již nemusíme skrývat a ukazovat dvojí tvář. Drží nad námi ruku sedmapadesátimilionový německý národ a říšský kancléř Adolf Hitler.“

6. KVĚTNA

Nejen v českém pohraničí, ale dokonce i v celém Německu jsou okázale slaveny čtyřicáté narozeniny donedávna zcela neznámého Konrada Henleina, vůdce sudetských Němců.

15. KVĚTNA

V několika českých denících je zveřejněn manifest na obranu republiky s názvem Věrní zůstaneme!, který sepsala a nyní předložila k veřejné podpoře skupina významných intelektuálů, sdružených kolem filozofa, sociologa a publicisty Josefa Fischera. Autoři v něm vyzývají československou vládu a všechny občany k obraně nezávislosti a celistvosti republiky před narůstajícím ohrožením státní suverenity nacistickým Německem, zasazují se za prvořadou myšlenku občanské svobody bez ohledu na politické přesvědčení, rasový původ či náboženské vyznání. Představitelé politických stran signatáři manifestu vyzývají, aby ustali v půtkách, které národ oslabují, a vědomi si významu demokratického Československa v otázce evropského míru a stability podřídili stranické zájmy potřebám celé společnosti. Po zveřejnění manifestu následuje rozsáhlá podpisová akce, řízená Petičním výborem Věrní zůstaneme, který se o rok později stane jednou z klíčových základen formujícího se domácího odboje. Od května 1938 do podzimního času Mnichovské dohody podepisuje manifest 308 vědeckých, kulturních a uměleckých osobností a přes milion československých občanů.

20. KVĚTNA

Československo v odpověď na neklid v okrajových oblastech státu vyhláší částečnou mobilizaci armády (jeden ročník záloh, pět ročníků specialistů, dále 15 000 příslušníků Stráže obrany státu, celkem zhruba 200 000 mužů). Vojenské jednotky obsazují klíčová místa v pohraničí, posíleny jsou tam také policejní a četnické složky.

NOC Z 20. NA 21. KVĚTNA

Na státní silnici poblíž Chebu dochází k incidentu, který se vedoucím činitelů SdP velmi hodí. V rámci zostřených pořádkových opatření vystřelí četnická hlídka na dvojici mužů na motocyklu, kteří ignorují světelné znamení „Stůj!“ a pokračují v jízdě. Při následné havárii oba jezdci, činovníci SdP a ordnerské organizace Hofmann a Böhm, přicházejí o život.

22. KVĚTNA

Na území Československa začíná první kolo obecních voleb (další kola se odehrají 29. května a 12. června).

25. KVĚTNA

V rozhovoru s Wardem Princem, redaktorem britského listu Daily Mail, prohlašuje Konrad Henlein (v přímé souvislosti s pohřbem v Chebu), že „do podzimu musí být a také bude sudetská otázka v Československu vyřešena“. Německé tajné služby a centra propagandy důvěrně označují toto Henleinovo vyjádření za „krajně neuvážené a zbytečně prozrazující“ a zakazují jeho publikování v říšském tisku.

26. KVĚTNA

Veřejný chebský pohřeb obětí incidentu se stává řízenou manifestací. Obřadu se účastní většina poslanců SdP a dva němečtí vojenští příslušníci pokládají na katafalk věnec s Hitlerovým jménem na stuze.

Mnichovskou dohodu provázely úsměvy jejích samozvaných aktérů – ale její důsledky pro nás byly všechno, jen ne veselé

Následný průvod ulicemi vyzdobenými prapory s hákovým křížem působí hrozivě. V čele zástupu jdou Henlein a Frank, oba oblečení do šatů vojenského střihu. Nikdo z místních Čechů se neodvažuje opustit bydliště, armáda, policie a četnictvo dle příkazů shora setravávají ve služebních objektech. Výhrušný hlas zaznívá i přímo z říše. Ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop prohlašuje: „Německo nebude mlčky přihlížet, jak je méněcennou národností prolévána krev bezbranných Němců.“

28. KVĚTNA

Při důvěrné rozpravě se všemi významnými pracovníky ministerstva zahraničí, armády a nejvyšších nacistických úřadů oznamuje říšský kancléř Adolf Hitler své rozhodnutí: „Chci, aby Českosloven-

sko zmizelo z mapy!“ (Navazuje tím na svou předchozí strategickou rozvahu z 5. listopadu 1937, v níž se uvádí: „Cílem německé politiky je zabezpečit si a udržet masy lidí a jejich množství zvětšit. Jde tedy o problém prostoru. U Rakouska a Československa mi nejde o pouhé korektury hranic, ale mám v úmyslu přímo osvobodit deset milionů Němců žijících na těchto územích.“) Za krajní termín vyřešení československé záležitosti Hitler nyní určuje první říjnový den roku 1938.

30. KVĚTNA

Adolf Hitler podepisuje podrobnou směrnicí k útoku na Československo, kterou mu v tajnosti připravily armádní štáby.

KVĚTEN

Ve dvou květnových termínech uskutečněné obecní volby přinášejí šokující nárůst hlasů pro Henleinovu Sudetoněmeckou stranu. Ve dvaceti městech etnicky německého pohraničí dominuje SdP s průměrně 88 procenty odevzdaných hlasů.

7. ČERVNA

Sudetoněmecká strana předkládá československé vládě ostře formulované memorandum se svými požadavky, jak je v druhé polovině dubna schválil jejich karlovarský sjezd. (Britská a francouzská vláda téměř souběžně zasílají do Prahy demarši, v níž doporučují přijetí těchto požadavků.)

KONEC ČERVNA

V hlavním městě Československa se schází 16. mezinárodní kongres PEN klubu (organizace demokraticky smýšlejících literárních tvůrců z celého světa). Účastníci vyslovují podporu hostitelské zemi, která je akutně ohrožena agresivním nacistickým Německem. Na kulturních stranách

tisku je mimo jiné zaznamenán citát z emotivního vystoupení spisovatelky Marie Pujmanové: „Politická lhovost jakéhokoliv slovesného tvůrce by nyní byla zločinem! Je svatou povinností každého spisovatele zasahovat do politického dění, jak je to jen možné. Pero je zbraň!“

8. ČERVENCE

V Praze vrcholí X. všesokolský slet (započal 30. června). Celý průběh sletu vyznívá jako manifestace na obranu ohrožené republiky. Roze-stavného běhu symbolicky zaměřeného na pohraniční místa a okresy se účastní 42 000 běžců. Hudbu k závěrečnému cvičení 28 600 mužů v prostných doprovází všem srozumitelný a výmluvný text (autoři Pecháček a Seehák):

„Ni zisk, ni slávu!

Je jen jedna čest – pro život příštích vlastní život nést.

Mrtví, živí, nezrození dosud,

v bratrství vroucím neseme svůj osud!

Nechť silná těla vede silný duch!

Horoucí pravdou spjat je k druhu druh!

Otroctví, lži a nesvobodě – zmar!

Bratrství, pravdě, republice zdar!“

20. ČERVENCE

Britská vláda prostřednictvím vyslance Basila Newtona navrhuje prezidentu Benešovi, aby Československo přijalo „nezávislého vyšetřovatele a zprostředkovatele pro jednání se sudetskými Němci“. (Souhlas s tímto návrhem vyslovuje pražská vláda o pět dní později.)

25. ČERVENCE

Prezident Beneš po nátlaku z Londýna mění své zpočátku odmítavé stanovisko k vyslání britského zprostředkovatele.

3. SRPNA

Přijíždí mise údajně nezávislého pozorovatele a moderátora lorda Waltera Runcimana. (Pověřenci britské vlády a jmenovitě premiéra Chamberlaina se u nás s přestávkami zdrží až do 16. září. Jednají především s představiteli Sudetoněmecké strany a již jejich průběžné zprávy nikoli nestranně naznačují, že dohoda mezi sudetskými Němci a pražskou vládou je nemožná a bude zřejmě nezbytné, aby Československo přepustilo své pohraniční oblasti Německu.)

15. SRPNA

Německa armáda uskutečňuje rozsáhlé manévry v blízkosti československých hranic.

18. SRPNA

Lord Runciman se na Červeném Hrádku schází k osobnímu jednání s Konradem Henleinem. Zpráva z Runcimanova doprovodu k tomu uvádí, že „oba politici projevili značnou míru vstřícnosti a ochoty k řešení problému ohrožujícího mír v Evropě“.

30. SRPNA

Britský premiér Chamberlain na schůzi londýnské vlády oznamuje, že má v úmyslu v co nejbližší době jednat o československé krizi přímo s německým říšským kancléřem.

1. ZÁŘÍ

Henlein se na Berghofu setkává s Adolfem Hitlerem.

5. ZÁŘÍ

V Norimberku je zahájen X. říšský sjezd NSDAP. Všeobecně se předpokládá, že do maxima vyostřená záležitost sudetských Němců bude jedním z hlavních témat.

7. ZÁŘÍ

Vážný incident v Ostravě, cíleně vyprovokovaný poslanci Sudetoněmecké strany, vede k přerušení jakéhokoliv vyjednávání mezi SdP a československou vládou.

11. ZÁŘÍ

Obec čs. spisovatelů rozesílá do zahraničí výzvu s názvem K svědomí světa, usilující o získání podpory pro Československo.

12. A 13. ZÁŘÍ

Po Hitlerově otevřeně agresivním sjezdovém projevu v Norimberku, v němž zdůraznil, že „další utlačování Němců v Československu již nebude trpět“, propuká na mnoha místech v pohraničí násilná vzpoura. Ozbrojenými skupinami henleinovců jsou obsazena některá města a vesnice, čeští lidé jsou vystaveni nenávistnému násilí. Podle údajů pražského ministerstva vnitra ze 14. září 1938 zahynulo při tomto henleinovském puči 12 Čechů a 61 jich bylo zraněno. Poté, co se ozbrojeným silám republiky daří do značné míry obnovit klid, prchájí vedoucí činitelé SdP do Německa.

13. ZÁŘÍ

K nejbrutálnějšímu událostem dochází v Habersbirku (dnes Habartov) na Sokolovsku (tehdy Falknov). V obci, kde ze tří tisíc obyvatel žilo jen 207 Čechů, ozbrojení henleinovci útočí na poštovní úřad a četnickou stanicí. O život zde přicházejí praporčík Jan Koukol a strážmistr Antonín Křepela. Růžena Pardusová, manželka strážmistra Jana Parduse, která pracuje na poště a snaží se četníky varovat, je veřejně lynčována a utrpí četná zranění. Napaden je i autobus s muži četnického pohotovostního oddílu z Falknova, kteří přijíždějí Habersbirku na pomoc. Pod zákeřnou palbou umírají četař Vladimír Černý a desátník Stanislav Roubal.

14. ZÁŘÍ

Senátorka a mluvčí ženského hnutí Františka Plamínková publikuje otevřený dopis říšskému kancléři Adolfu Hitlerovi, v němž protestuje proti jeho urážkám československých vrcholných představitelů a především prezidenta Edvarda Beneše. „Jako poctivá demokratka považuji za svou lidskou povinnost vám, pane kancléři, napsat tato slova s pevnou vírou, že i proti vojenské přesile Pravda zvítězí.“ (Nacisté samozřejmě Plamínkové tuto opovážlivost neodpustili. Poprvé ji jako rukojmí zadrželi v den vypuknutí války. Podruhé se ocitla v rukou gestapa po denunciaci kolaborantského novináře Karla Wernera a v rámci heydrichiády skončila na kobylickém popravišti.)

15. ZÁŘÍ

V pohraniční obci Krajková (dnešní Sokolovsko) dochází v rámci potlačování henleinovské vzpoury k mnohonásobné tragédii. Německý příslušník naší armády za tmy zákeřně postřílel pět vojáků ze svého útvaru a smrtelně zranil místního četnického strážmistra, načež uprchl do Německa. Nikdy nebyl dopaden a za svůj čin potrestán.

17. ZÁŘÍ

Československá vláda zakazuje Sudetoněmeckou stranu a veškeré její případné další aktivity označuje za ilegální a velezrádné. Lord Runciman, který den předtím opustil Prahu, hlásí v Londýně závěry ze své československé mise. Označuje žádosti sudetských Němců o připojení sudetských oblastí k Německu za právně i morálně oprávněné. Další událost z toho dne připisuje k tomuto lordovu stanovisku přemnoho otazníků. Na německém území a pod velitelským dozorem armádních poradců vzniká z mužů, kteří uprchli z Československa, Sudetoněmecký dobrovolnický sbor (freikorps), tedy teroristická organizace, která okamžitě začíná realizovat záškodnické a sabotážní akce v čs. pohraničí.

19. AŽ 22. ZÁŘÍ

Britský premiér Neville Chamberlain, prosazující „v zájmu záchrany míru“ krajně ústupnou politiku vůči Německu, se dvakrát (nejprve v Berchtesgadenu a poté v Bad Godesbergu) osobně schází s kancléřem Hitlerem, jehož útočné požadavky vůči Československu se však den po dni stupňují. Představitelé republiky jsou tímto vývojem, a také přetrvávajícím neklidem v okrajových oblastech státu, zaskočení. Dne 19. září je v ultimativní nótě britské a francouzské vlády vysloven požadavek, aby Československo vydalo Německu pohraniční oblasti s více než 50 procenty německého obyvatelstva. Předběžné vládní prohlášení z 21. září, že „s pocity bolesti je třeba tyto návrhy přijmout“, však vyvolává ohromnou vlnu veřejného nesouhlasu. Ulice českých a moravských měst se zaplňují demonstranty, kteří mnohde až zoufale protestují proti ústupnému vládnímu postoji. V Praze svolává čtvrtmilionovou demonstraci právě ustavený Výbor na obranu republiky, do jeho čela se staví Ladislav Rašín, syn jednoho z „mužů 28. října“, zavražděného ve třidvacátém roce při atentátu. Manifestace se koná před budovou Rudolfiny, kde tehdy sídlil parlament, a končí slibem věrnosti republice. Představitelé státu jsou událostmi donuceni k ráznějším počínům. Vláda Milana Hodži podává demisi a po krátkém jednání je ustavena „vláda národní jednoty“, do jejíhož čela je postavena osobnost s gloriolou legionářského hrdiny od Zborova: jednooký armádní generál Jan Syrový.

23. ZÁŘÍ

Ve večerních hodinách vyhlašuje prezident republiky dr. Edvard Beneš úplnou mobilizaci československé armády. Během osmačtyřiceti hodin jsou ve zbrani téměř dva miliony mužů. Nástup mobilizovaných provázejí četné projevy nadšení a jasně vyjadřované snahy o obranu země. Na druhé straně však povolávací rozkaz ignoruje značná část záložníků z řad sudetských Němců a tito zběhové na mnoha místech

posilují ozbrojené skupiny Sudetoněmeckého freikorpsu. V pohraničí až do příchodu armády stále trvají ozbrojené srážky. Na severní Moravě jsou henleinovci dočasně pány Albrechtic, Osoblahy a Jindřichova. Na Liberecku a Jablonecku se prohlašuje za místního velitele německý podplukovník Tittelbach. Střelí se v okolí Broumova, Kraslic, Falknova i Železné Rudy. Na mnoha místech se českoslovenští hraničáři, tedy hlavně policisté, četníci, celníci, poštáci a nádražáci, dostávají do bezvýchodné situace. Jejich pražská a vůbec vnitrozemská ústředí je vyzývají, aby setrvali na svých místech, ale zároveň jim zakazují „provokovat“, což v praxi znamená, že se nesmějí s pomocí zbraní bránit proti skutečným provokatérům a teroristům. Marne dochází na ministerstvo vnitra a další úřady celá lavina stížností na nepřesné a neurčité pokyny, znemožňující orientaci. Řada těch, kteří pokynů shora uposlechli, nachází v pohraničí svůj hrob. Počet československých občanů násilně zavlečených do Německa přesahuje tisíc osob.

24. ZÁŘÍ

Z Paříže se rozlétá do světa varovné poselství představitelů německé antifašistické emigrace: „Přivtělení sudetských Němců k hitlerovskému Německu nebude pro ně znamenat svobodu, nýbrž nacistické otroctví. Sudetští Němci! Nedejte se oklamat tvrzením, že anexe sudetoněmeckého území zlepší vaše postavení. Neslibovali to lživě také po zabrání Rakouska? Ruce pryč od Československa!“

25. ZÁŘÍ

Spisovatel Karel Čapek zveřejňuje v Lidových novinách vpravdě nadčasový apelativní text, který má podobu modlitby a přitahuje k sobě značnou pozornost občanů:

„Bože, který jsi stvořil národy a všem jsi vdechl touhu žít ve cti, zbav dnešní svět toho nejhoršího: lži. Lži, která podpírá a připravu-

je násilí a učí lidi nenávidět se navzájem. Lži, která otravuje národy a vykopává mezi nimi propasti, jež snad ani desítky let nevyrovnejí... Bože, vrať světu pravdu! Bude to víc než smlouva míru, bude to cennější než každé spojenectví... Za každou lži jde úklad a násilí, každá lež je útok na bezpečí světa... Zbavit svět lži je víc než odzbrojení. Jaké to bylo divné jasnozření, když náš Masaryk vepsal do našeho státního znaku slova Pravda vítězí. Jako by tušil, že jednou lež podnikne generální útok na náš stát a národ, a už předem razil heslo pro toto utkání. S tím heslem můžeme jít do boje, a jenom s tím heslem může jít celý svět do míru. Neboť jenom bez lži se mohou lidé a národy dorozumět, ať mluví jazykem kterýmkoliv.

Bože, vrať světu pravdu!“

29. ZÁŘÍ

Krátce před půlnocí podepisují v Mnichově vrcholní představitelé Německa, Itálie, Velké Británie a Francie (Adolf Hitler, Benito Mussolini, Neville Chamberlain a Edouard Daladier) ostudnou dohodu, v níž je Československu mocenským způsobem a bez možnosti odvolání uloženo „odstoupení sudetoněmeckého území“ s tím, že vyklízení těchto oblastí započne již prvního říjnového dne.

30. ZÁŘÍ

Československá vláda a prezident republiky na základě „naléhavých doporučení francouzské a britské vlády“ a pod přímým osobním tlakem vyslanců těchto „spojeneckých velmocí“ dohodu z Mnichova berou na vědomí, ale doprovázejí toto své stanovisko naléhavým apelem: „Vláda československá, činíc toto rozhodnutí, protestuje zároveň před celým světem proti ujednání, které bylo učiněno bez její účasti.“ Ministr zahraničí dr. Kamil Krofta, diplomat, historik a znalec českých dějin, při setkání s diplomatickými představiteli Británie, Francie a Itálie v Černínském paláci uzavírá krátké jednání

s pohnutím v hlase: „Mnichovská dohoda znamená pro Československo potupnou katastrofu, a vy to víte, pánové. Nezasloužili jsme si ji, a i to víte, pánové. Pochybuji, že vaše země budou mít z mnichovského ujednání jakýkoli prospěch. Určitě nejsme poslední, kdo bude takto znectěn. Po nás přijde řada na jiné.“ Jsou to slova prorocká a naplní se do písmene. Československá republika uzavírá v těch chvílích svou existenci v dosavadní podobě. Osmadvacet dní před dvacátými narozeninami.

DRUHÁ REPUBLIKA

1938

Pomnichovská evakuace českého obyvatelstva ze zabaného Mostu

z Hácha

Podpis Emila Háchy

1. ŘÍJNA

Do prvního pásma odstoupeného pohraničního území Československa vstupují jednotky wehrmachtu. K úplnému dokončení obsazovacích operací je určen termín 10. října. Říšská vláda vydává výnos o správě sudetského území. (Československá republika je dohodou z Mnichova a následnými požadavky Polska a Maďarska umenšena o zhruba třetinu svého dosavadního území. V odstoupených oblastech je následné životní nejistotě vystaveno 1,25 milionu Čechoslováků. Okamžitě je zde znemožněna jakákoliv nenacistická politická nebo spolková činnost. Probíhá zatýkání, týrání, věznění a internování do koncentračních táborů všech skutečných či třeba jen předpokládaných odpůrců hitlerovského režimu. Začínají se tu uplatňovat i tzv. norimberské zákony, tedy soubor diskriminačních opatření vůči židovskému obyvatelstvu, což posléze vrcholí 9. a 10. listopadu tzv. Křišťálovou nocí, kdy na mnoha místech dochází k organizovaným pogromům a vypalování synagog.)

2. ŘÍJNA

Na základě ultimáta polské vlády z 30. září vyslovuje Syrového vláda souhlas s odstoupením Těšínska, kam okamžitě vstupují polské vojenské jednotky.

2. ŘÍJNA

Zemský úřad v Praze vyzývá: „Obyvatelstvo pohraničních území necht' neopouští svá bydliště, ježto za daných okolností nelze připustit, aby se stěhovalo do zázemí. Všichni uprchlíci budou vráceni do svých domovů.“ Strach z hitlerovců je však silnější než jakékoliv úřední vyhlášení, jehož varovná část ostatně ani nebyla v plné míře naplněna. Vlaky a silnice jsou plné lidí, pražské Wilsonovo nádraží i jiné železniční stanice jsou obleženy cestujícími a jejich zavazadly.

2. A 3. ŘÍJNA

V pražském bytě primátora Petra Zenkla se schází neorganizovaná skupina politiků a vojáků, kteří se nechtějí smířit s přijetím diktátu z Mnichova. Generálové Prchala, Luža, Vojtechovský, Votruba a Ingr navrhuje, aby se armáda aspoň nějakým způsobem vzmohla k ozbrojenému odporu. S poselstvím v tomto smyslu posílají za prezidentem Benešem rovněž přítomného plukovníka Emanuela Moravce. V popůlnočních hodinách 3. října padá v Zenklově bytě návrh, že by mohlo dojít ke svržení Syrového vlády a převzetí moci náčelníkem generálního štábu Ludvíkem Krejčím, ale vzhledem k rychle se vyvíjející situaci a tlaku Německa zůstane jen u plánu. Za několik hodin započne čs. armáda opouštět hlavní pásmo pohraničních pevností. (A publicisticky i veřejně velmi aktivní plukovník Emanuel Moravec se rozhodne, že přeběhne k dosavadnímu nepříteli a nastoupí dráhu otevřené kolaborace. Již 5. října přes odpor šéfredaktora Eduarda Basse zveřejňuje v Lidových novinách pod pseudonymem Stanislav Yester článek, v němž své nové názory jasně dává najevo: „Kdyby chtěl dnes někdo tvrdit, že můžeme v budoucnu dělat nějaké vojenské zázraky, že se můžeme s úspěchem postavit Německu, ten člověk by byl buď zločinec-provokatér, nebo idiot... Naše politika musí najít nakonec dobrý poměr k Německu... Vezměme si vzor z Němců, co dokázali za dvacet let po svém hrozném pokošení roku 1918.“)

3. ŘÍJNA

Adolf Hitler triumfálně přijíždí do míst, která v důsledku mnichovského ujednání připadla Německu. Je zde fanaticky vítán většinou částí sudetoněmeckého obyvatelstva a pronáší projev v Chebu. (Během téhož měsíce navštěvuje ještě Karlovy Vary, Rumburk, Frýdlantsko, Krnovsko, Český Krumlov, Znojmo, Mikulov, Liberec – a na několika místech si také v doprovodu generality a zbrojařských

zalců prohlíží československá vojenská opevnění, která byla s kvalitou a důkladností, oceňovanou nyní i německými odborníky, připravena pro obranu země.)

3. ŘÍJNA

Při nařízeném vyklízení armádního pěchotního srubu v pohraniční oblasti poblíž Králík se střelou do srdce pokouší o sebevraždu čtyřadvacetiletý četař Arnošt Hrad, rodák z Prahy-Bohnic. Po převozu do nemocnice v Červené Vodě téhož dne v pozdních večerních hodinách umírá. Na místě činu zanechává dopis na rozloučenou, adresovaný matce a sourozencům: „Po zralém uvážení rozhodl jsem se odejít ze světa, neboť nemohu splnit to, co jsem přísahal při památce svého otce. On padl pro vlast, a já bych měl od toho, za co on položil život, utéct jako zloděj? Je rozkaz opustit toto území. Já jako voják musím uposlechnout, smrt mě však této povinnosti zbaví. Chtěl jsem být dobrým obráncem vlasti, ale... člověk míní, ne Bůh, ale Hitler mění.“ (Armádní archivy zaznamenávají na tři desítky podobných případů. Hned v průběhu 1. října spáchali sebevraždu vojín Josef Hampl v Praze a vojín Josef Típal v Olomouci.)

4. ŘÍJNA

Ve dvou neustále vyprodaných pražských kinech se premiérově promítá nový film režiséra Otakara Vávry Cech panen kutnohorských, v němž postavu básníka a milovníka žen Mikuláše Dačického z Heslova ztvárnil Zdeněk Štěpánek, který byl i autorem námětu. (Za okupace bude tento film jako „příliš vlastenecký“ zakázán.)

5. ŘÍJNA

Dr. Edvard Beneš oznamuje předsedovi vlády generálu Janu Syrovému, že se v důsledku vývoje událostí vzdává prezidentského úřadu, do něhož byl zvolen v prosinci 1935.

5. ŘÍJNA

Henleinovská bojůvka napadá u jihočeské obce Skřídla (mezi Velešínem a Kaplicí) jednotku českobudějovického pěšího puku. Jsou odrazeni, ale cenou za tento úspěch je smrt osmadvacetiletého vojína Martina Machta, který jako záložník nastoupil k pluku při záříjové mobilizaci.

6. ŘÍJNA

Po vyhlášení autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi se Československá republika stává Česko-Slovenskou republikou či méně oficiálně Česko-Slovenskem. Pražská vláda plní svůj slib a jmenuje katolického kněze dr. Jozefa Tisa ministrem pro správu Slovenska.

8. ŘÍJNA

Přes opuštěná československá pohraniční opevnění vstupují hitlerovci do Opavy a jejího širšího okolí. (Brzy poté, 9. a 10. listopadu, se spolu s místními Němci „vyznamenávají prvním hrdinským činem“: v rámci celoříšského protižidovského pogromu, který vstoupil do historie pod názvem Křišťálová noc, vypalují zdejší synagogu.)

10. ŘÍJNA

Z Němci obsazených pohraničních území postupně odchází do vnitrozemí – dle úřední evidence – 171 401 československých občanů, z toho se 141 037 osob hlásí k české národnosti, 10 496 je Němců antifašistického smýšlení a 18 673 Židů. K ubytování tohoto přívalu lidí vznikají provizorní ubikace a tábory, jako například ve Svatoborčicích u Kyjova.

11. ŘÍJNA

Vychází vládní nařízení o zřizování tzv. „pracovních útvarů“, do nichž jsou zařazováni především lidé, kteří jsou odborovými organizacemi

vedeni jako dlouhodobě nezaměstnaní. (Charakteristickým jevem oné doby je skutečnost, že o něco později odjíždí do nacistického Německa zvláštní delegace vyšších ministerských úředníků, která si klade za cíl „prostudovat německé zkušenosti při organizování pracovních a kárných táborů“.) Téhož dne se ministerská rada usnáší na rozhodnutí, že „s přihlédnutím k celkové situaci bude upuštěno od oslav 20. výročí vzniku Československé republiky, pročež 28. říjen 1938 je prohlášen za všední den“.

12. ŘÍJNA

Z hlášení velitele čs. druhé armády zemskému vojenskému veliteli v Brně: „Je velmi podivné, že ani já jako velitel armády nevím, co bude dál. Nálada v armádě velmi poklesla.“

13. ŘÍJNA

V Berlíně se čs. ministr zahraničí František Chvalkovský a legační rada Hubert Masařík setkávají s říšským ministrem zahraničí Joachimem von Ribbentropem. Jménem vůdce tu Ribbentrop tvrdě a doslova křikem diktuje podmínky: na území Česko-Slovenska musí dojít k zákazu politických stran – hlavně komunistů, vypovědět je třeba spojenecké smlouvy s jinými státy, musí se „vhodně a co nejrychleji řešit židovská otázka“, musí být zamezeno „rejdům“ antifašistické emigrace, je nutné snížit stav armády, povolit činnost NSDAP, zpřísnit cenzuru a celkový dohled nad tiskem.... Celkem je těchto ultimativních požadavků jedenadvacet. Zaskočený Chvalkovský slibuje, že se pokusí učinit, co bude v jeho silách, i když se zřejmě setká se značným odporem těch, které nazývá „benešovci“.

14. ŘÍJNA

Ještě příkřejší podobu má Chvalkovského setkání přímo s Hitlerem, které se koná na alpském Obersalzbergu. Po dotazu na možnosti zá-

ruk současných čs. hranic slyší ministr odpověď, že jedinou garancí může být jeho vlastní, tedy vůdcova garancie, a tu dá jen tehdy, až to sám uzná za vhodné. Připojena je k tomu přímá výhrůžka: „Bud' Česko-Slovensko přátelsky srovná krok s Velkoněmeckou říší, nebo mu hrozí katastrofa. Vzepřete-li se proti jedenadvaceti podmínkám, které vám včera přednesl Ribbentrop, můžete být zničeni do osmačtyřiceti, neřku-li osmi hodin.“

15. ŘÍJNA

O stravování uprchlíků z pohraničí se na pražských nádražích stará dobrovolnická organizace České srdce. Žádá veřejnost o potravinové a peněžní dary. Téhož dne pražská ZOO naléhavě prosí, „aby občanstvo chodilo na placené návštěvy do ZOO a nedovolilo tím, aby pro nedostatek finančních prostředků zvířata zahynula hladem“.

17. ŘÍJNA

V Českých Budějovicích je policií zabaven leták s posměšnou kresbou a nápisem: „Židovský lékař – životu nebezpečno!“

19. ŘÍJNA

Ministerstvo národní obrany v tajném dokumentu informuje vládu o incidentech na Mnichovohradištsku: „Němci protiprávně obsadili obce Koznice (složení obyvatelstva: 134 Čechů, 0 Němců), Strážiště (179:6), Vicmanov (146:0), Mukařov (253:3). V prostoru Bělá po Bezdězem opakovaně pronikají příslušníci SS za demarkační čáru, střílejí na všechny strany a odvlékají rukojmí včetně 14letého školáka Adolfa Holuba z Hlínoviště.“

20. ŘÍJNA

Vůdce a říšský kancléř Adolf Hitler předkládá nejvyšším činitelům armády přísně tajný pokyn k urychlení štábních příprav „vojenské

akce proti zbytku Československa“. (O den později Hitler tuto směrnici podepisuje.)

21. ŘÍJNA

Konrad Henlein se na základě přímého Hitlerova pověření stává říšským komisařem pro sudetoněmecké území.

22. ŘÍJNA

Bývalý prezident dr. Edvard Beneš spolu s chotí a malým doprovodem odlétá v dopoledních hodinách do Velké Británie. („Totožnost cestujících byla na letišti v Londýně dle možnosti tajena,“ napíše k tomu později v Poledním listě.)

25. ŘÍJNA

Denní tisk oznamuje propouštění šesti obcí na Litovelsku z neoprávněného německého záboru, tři další ryze české vesnice zůstávají nadále v německých rukou. Občané Kuchařovic žádají brněnský rozhlas, aby „u všech úřadů intervenoval za navrácení jejich obce republice“.

27. ŘÍJNA

Pod tlakem veřejnosti a zejména vlasteneckých a kulturních spolků je vláda nucena revidovat své původní velmi striktní a necitlivé rozhodnutí ve vztahu k 28. říjnu. Nyní vydává pokyn k „vyvěšení vlajek jako v letech minulých“ a na zaměstnavatelích šalamounsky ponechala volbu „mezi zastavením práce a pracovním provozem za sazbu pro práci v den národního svátku“.

28. ŘÍJNA

Horníci z Kladenska a Slánska veřejně oznamují, že věnují polovinu příplatku za práci ve svátek na děti z rodin evakuovaných z obsazeného pohraničí. Celkově se jedná o 20 000 korun.

29. ŘÍJNA

Okresní úřad v Roudnici nad Labem vydává v záležitosti uprchlíků z pohraničí zvláštní oběžník: „Pro tyto osoby, pokud jsou úplně bez prostředků, je možno poskytnout hromadné stravování a nouzové ubytování. Maximální náklad nesmí však překročit částku 8 Kč na osobu a den.“

30. ŘÍJNA

Vykořeněná doba přeje podivným aktivitám. Z iniciativy významného profesora botaniky Karla Domina vzniká například Akce národní obrody (ANO), jejíž stoupenci chtějí podle italského vzoru sjednotit národ do jednolité společnosti na základě programu nacionálního češství. Ve vztahu k zahraničí hodlají prosazovat větší míru příklonu k Ose Berlín-Řím.

31. ŘÍJEN

V popůlnočních hodinách je přepadena Moravská Chrastová na Svitavsku. Do obce vnikají asi dvě stovky henleinovců s podporou několika příslušníků říšské policie a SS. Výsledkem divoké přestřelky s přivolanou jednotkou čs. armády jsou čtyři mrtví, tři vojáci a jeden civilista. Brněnské Národní noviny píší o situaci v Němci držené Břeclavi: „Češi, kteří se včas neodstěhovali, jsou buď zatýkáni, nebo nuceni ponižujícím způsobem zametat ulice. Několik sebevražd dokazuje utrpení břeclavských Čechů.“

ŘÍJEN

Narůstající vlna antisemitismu se začíná projevovat i v oblasti umění. V Národním divadle protestují někteří hráči orchestru proti tomu, že inscenováním Prodané nevěsty je pověřen židovský režisér Hanuš Thein. Z české první scény je vyštván herec a režisér Hugo Haas. Režisér Václav Biňovec, od roku 1932 předseda Československé filmové unie, organizuje „závazek“ šestnácti barrandovských režisérů, že nebudou spolupracovat s židovskými filmovými tvůrci. (V listopadu 1938 Biňovec požádá Miloše Havla, většinového vlastníka filmové

společnosti A-B, akciové filmové továrny, a. s., aby z podniku propustil všechny Židy – čemuž však Havel nevyhoví.)

2. LISTOPADU

Ve vídeňském Belvederu je zahájeno arbitrážní řízení, nazývané historiky „malým Mnichovem“. Jeho výsledkem bude čára na mapě, kterou němečtí a italští ministři zahraničí Ribbentrop a hrabě Ciano oddělí území, na němž žije téměř pětina Slováků, ve prospěch Maďarska.

3. LISTOPADU

Téměř 6 000 železničních vagonů je na území republiky nouzově obydleno uprchlíky z pohraničí. Velké vagonové kolonie se nacházejí zejména na Ostravsku, ale třeba také v Říčanech u Prahy.

4. LISTOPADU

Regionální tisk uvádí, že situace v Ostravě je velmi tíživá. Denně se tu hlásí 80 až 100 nových uprchlíků z Těšínska, kteří žádají o práci a ubytování. Výbor pro péči o uprchlíky vyživuje 1 167 osob. Pokračuje také příliv českých havířů vypovězených z obsazeného pohraničí. Podle záznamů tiskové agentury ČTK je v Ostravě 1 439 hornických rodin bez výtěžku a mnohdy i bez střechy nad hlavou.

6. LISTOPADU

Český zemský prezident pod hrozbou pokuty 10 000 Kč nebo jednoho měsíce vězení zakazuje uprchlíkům z pohraničí usazovat se v Praze, v okresech Praha-venkov, Poděbrady a v těsném sousedství demarkační čáry.

7. LISTOPADU

Pražské policejní ředitelství v důvěrném přípisu doporučuje prezídiu zemského úřadu odejmout koncesi Osvobozenému divadlu, které hodlá 11. listopadu zahájit sezonu premiérou hry s názvem Hlava proti Mihuli.